

zise

Toldhistorisk Tidsskrift

Nr 2

1980

3 årg

Zise, også skrevet cise og sise, er på ældre dansk den folkelige betegnelse for accise.

Før o. 1660 omfatter accisen en broget buket af forbrugsafgifter og forhøjelsestold. Herefter betegner accisen officielt kun en havneafgift, mens forbrugsafgifterne benævnes konsumtion. I den folkelige bevidsthed hang betegnelsen accise imidlertid fast ved forbrugsafgifterne og anvendes synonymt med konsumtion (jf 'accisebod').

Medlemskab af Toldhistorisk Selskab tegnes ved henvendelse til Toldhistorisk Selskab, Amaliegade 44, 1256 København K.

Kontingentet er 36 kr årligt for enkeltpersoner, 500 kr for institutioner og firmaer.

Biblioteksabonnement på ZISE koster 36 kr pr årgang og tegnes sammesteds.

ZISE udsendes 3 gang årligt med ca 40 sider pr hæfte.

ZISE Toldhistorisk Tidsskrift, er medlemsblad for Toldhistorisk Selskab, stiftet den 24. oktober 1977. Bestyrelsen består af følgende medlemmer:

V E Parving (formand)
P Gersmann (næstformand)
Gunnar Jakobsen (sekretær)
Robert Svålgaard (kasserer)
Jan Kanstrup (redaktør)
Arne Hægstad
Palle Høgh

Manuskripter der ønskes optaget i ZISE sendes til redaktøren, Jan Kanstrup, Søbredden 14, 4000 Roskilde.

Manuskripter bør - om muligt - være maskinskrevne, med ekstra linieafstand og en margin på ca 6 cm.

Forslag til illustrationer og billedtekster må meget gerne medsendes.

Redaktionen påtager sig intet ansvar for indsendte manuskripter, og forfatteren bedes derfor beholde en kopi. Mindre ændringer i teksten må påregnes, men væsentlige ændringer vil kun blive foretaget med forfatterens samtykke.

Forsideillustrationen viser udsigten fra et toldskur på Christianshavn i mellemkrigsårene (Toldmuseet).

Rundt omkring på Københavns havne-distrikter i mellemkrigsårene

AF KNUD JENSEN

Den lukkede port mellem Søndre toldbod og Larsens Plads havde interesse på mere end én måde. Den delte - som tidligere nævnt - tolderarbejdet ved den københavnske havnefront, så man, som begynder i opsynet, undertiden kløede sig i nakken og tænkte, »Jamen - er det det samme toldvæsen«? Nok var toldboden med sin historie bagud til 1630 en ærværdig institution, men alligevel....

Forskellen lå formodentlig i ansvaret for pakhusgodset, som man søgte at sikre på alle leder og kanter og derved skaffe staten et klippefast alibi, når der opstod erstatningskrav angående forsvundet gods. Christian 5's Danske Lov 5-8-14*) var ikke til at skyde igennem, og staten havde faktisk aldrig udgifter til erstatninger.

På Larsens Plads så man anderledes på dette ansvar. Aktieselskabet, som havde bevillingen og dermed ansvaret for det losse-gods, førte nok en lemfældig losningskontrol, men holdt denne så begrænset, at den ikke belastede budgettet og i hvert fald ikke kostede uforholdsmæssigt i forhold til forekommende erstatningsudgifter.

Denne mere forretningsmæssige holdning gjorde sit til, at toldopsynet ændrede delvis på sine metoder. Losningskontrollen blev indskrænket til et minimum. Man stod ikke ved skibssiderne med blåkridt og skrev i lossebögerne, men indskrænkede sig til med et manifest i hånden at føre generelt tilsyn, og så vise A/S Larsens Plads fornøden tillid.

Det fik tingene til at glide friktionsløst, og det var også nødvendigt. Særlig i ugens første dage, hvor gods fra en halv snes dampskibe nærmest væltede ned på kajen og videre til den lille snes pakhuse, som lå langs kajen. Hvis godset altså ikke straks pr hestevogn blev kørt videre eller losset over skibenes ydersider til den flåde af pramme, som DFDS klarede omladningsproblemerne med.

En ung toldassistent, som i disse år startede sin oplæring i praktisk toldtjeneste, kunne nok undre sig over forskellen i metoder bag plankeværkets to sider, men der var så meget andet at holde fast på, så man indrettede sig. For det at klare klarerings- og forsendelsesforretningerne i rette tempo krævede den fulde opmærksomhed. Ingen forundredes derfor over, at man på den anden side af plankeværket havde taget lossebøgerne med sig, da man indrettede sig til den friere losningskontrol. Man fortsatte derfor med at autorisere losseböger med sejl, kors og stjerner på, og så ændre lidt i praktikken. Men egentlig ikke så det blev lettere med de små heftede fænomener.

Når en importør ønskede at fortolde en kasse varer og havde sikret sig udleverings-seddel på aktieselskabets kontor, bogført en klareringsangivelse i Nyhavns toldkassererkontor (mindst 10 minutters gang fra startstedet) og derpå henvendt sig til toldopsynet (midtvejs mellem de to kontorer), beset varerne i et eller andet af de 20 pakhuse og vendt tilbage til opsynskontoret, begyndte lossebogen at gøre sig gældende.

Assistenten attesterede angivelsen på normal vis, og så blev det hele (klarererens navn, angivelsens nr, varernes mærke, antal, vægt samt tarifieringsoplysningerne og assistentens underskrift) optaget i lossebogen under et fortløbende blåkridtsnummer, og endelig blev dette blå nr og angivelsens nr anført ud for vareposten på skibets generalangivelse. Og så var alt godt - sådan da. For klarereren skulle ind til toldkontrolløren, der underskrev angivelse og notatet i lossebogen og beholdt sidstnævnte. At klarereren herefter skulle tilbage til kassererkontoret for at klare betaling af diverse afgifter, før varen kunne endelig frigøres, vedkom sådan set kun ham selv. Det gav da i hvert fald kondi.

Alt dette skriveri med pen, blæk og blæk-suger, suppleret med blåkridt her og der, krævede selvfølgelig tid, og når så flere hundrede forsendelsesangivelser i en ruf skulle ekspederes efter samme princip og hestevogne udenfor og publikum indenfor utålmodig ventede og man fik pennen til at gløde, var der ikke tid til at fantasere over, om noget kunne gøres anderledes. Og ikke nok med, at man skulle skrive, men man skulle også have noget at skrive i.

Derfor blev der autoriseret op til 8 - 10 losseböger til hver generalangivelse. For kontrolløren kunne være fraværende og så måtte den lille bog med over til overopsynet på Kvæsthusbroen, hvor også kassererkontoret var, og man kunne jo ikke stoppe arbejdet, fordi man ikke havde böger nok.

På den måde kunne flere losseböger strande ovre på Kvæsthusbroen, og en toldbetjent måtte afsted for at sikre os de rigtige regnskabsbilag. Og hertil må føjes, at når 2-3 assistenter var igang med at ekspedere gods fra en halv snes skibe på én gang, var der brug for mange losseböger.

At dette fra toldboden tillempede system brugtes i de andre havnedistrikter gjorde

ikke sagen bedre - tværtimod. For her kunne der dog være tid til at filosofere over, om det ikke kunne gøres enklere. Men toldstaten var jo en god, gammel konservativ etat og dens folk, i hvert fald for den ældre dels vedkommende, mere eller mindre overbeviste om, at alt var såre godt.

Det var det sådan set også. Men det kunne gøres bedre, hvis man afskrev de små ting til fordel for de mere væsentlige. Det gør iøvrigt ligefrem ondt at måtte tilstå, at Robert Storm-Petersen i sin lille fortælling »Hr Ingenting« ******) på sin specielle måde omtaler en toldekspedition, som han først i trediverne må have oplevet på Larsens Plads.

En toldinspektør fra en af Randstaterne var på studiebesøg på toldboden og senere på Larsens Plads. Da han sidstnævnte sted fik forklaringen på forskelligheden mellem de to steder, opgav han at forstå - det lå over hans fatteevne. Da han ikke kendte betegnelsen »Frøde Fredegods dage« udtalte han, at danskerne måtte være usædvanligt ærlige mennesker.

Kreditoplagssystemet med sine 200 år på bagen var ham ubegribeligt. Det har været interessant at læse hans rapport til hjemlandet. Han har sikkert ikke været imponeret af toldopsynets kontorbygning på Larsens Plads.

Den var en forhenværende hestestald, hvis indre var omdannet spartansk og hvor toldetatens største kakkellovn dominerede midt i det hele. Toilet fandtes ikke - påtrængende ærinder henvistes til den fri luft. Da bygningen lå i den ene ende af kajstrækningen, opererede man af nødvendige grunde med et begreb »Fjernsynsklaring« endnu før TV blev kendt. Det var simpelthen ugørligt at trave til pakhusene i den anden ende, hver gang varer skulle klarenes.

Kvæsthusbroen omkring 1930 (Toldmuseet).

Et stykke ind i trediverne fremkom et forslag til ændring af lossebogssystemet. En af de unge assistenter foreslog efter samråd med nogle ligesindede, at man simpelthen afskaffede bøgerne. I stedet for skulle angivelserne fremstilles in duplo, attesteres med blækstift, og det gennemskrevne eksemplar kunne så blive ved generalangivelsen, medens originaleksemplaret kunne gå sin gang videre til regnskabskontoret. Det ville spare den kostbare toldersved, som nogen sagde.

3 af de 4 toldinspektører i København nedsablede forslaget som ganske uantageligt. Al ekspedition ville bryde sammen, og en af inspektørerne ville endog skærpe det gamle system med lister, som overopsynet skulle føre for yderligere at sikre, at lossebøgerne nu også talte sandt.

I »Dansk Toldtidende« diskuterede man for og imod, men overtoldinspektoratet, som netop havde fået noget så sensationelt

som en ny toldinspektør på kun 36 år, sendte sagen til departementet med anbefaling. Og så endte det hele i en af departementets mapper med påtegningen »Uanvendelig i praksis - ad acta«.

Nogle år senere fandt en senere toldinspektør i overtoldinspektoratet forslaget i departementets arkiv, da han skulle samle materiale til en ny lærebog til Toldskolen. Det kom til ny behandling, og et halvt år efter indgik lossebøgerne til den evige hvile. Det havde holdt hårdt.

Når denne historie nævnes, er det fordi man i mellemkrigsårene kun så småt var ved at indse, at man måtte afpasse sig efter udviklingen udenfor etatens mure. Men denne lille »sag« betød intet for noget helt andet og vigtigere: Arbejdsklimaet. Man var jo vænnet til at skulle bestille noget, når det forlangtes, og arbejdsugen havde ofte 7 dage. Tolderhumøret var en god hjælp i det daglige.

Den travle del af ugen på Larsens Plads begyndte allerede søndag morgen, når Oslo-båden gik til kaj. Ekstramandskab var mødt op for at hjælpe til med passagereftersynet og straksfortoldninger, og ved vintertid lempeligt at få de brækkede arme og ben (som var de danske skiløberes speciale) gennem tolden.

Og velvilje kunne være nødvendigt på begge sider. For eftersynslokalet var et almindeligt pakhusrum med 2 porte, hvor nogle træplader på træbukke opretholdt illusionen om en disk. Mindelser om de for det øjeblikkelige formål fjernede rå huder, fiskekasser og andet godt hang i luften. Det hele gik derfor hurtigt og ingen følte trang til at dvæle i lokalet. En eller flere toldbetjente blev tilbage og bevogtede skibet og de følgende fragtskibe, som ret punktligt ankom. Og så startede man mandag kl 7 veloplagt og rede til at bestille noget.

Til opsynets generelle losningskontrol havde DFDS givet et foreløbigt manifest, som op ad formiddagen hurtigt blev afløst af en håndskreven generalangivelse på 20 - 30 sider. Assistenterne sad i opsynskontoret (den gamle hestestald) og filede løs, eller også spurtede de frem og tilbage i pakhusene for i hvert fald at se en del af de varer, der skulle fortoldest.

Mest blev ordnet pr »fjernsyn« og ældstemanden, med hæderstitlen regnskabsføreren, holdt øje med, at diætregnskabet blev godt passet, sammen med alle de andre småting, som ikke netop angik klæring eller forsendelse. Og så passede han kaffekanden - den uundværlige.

En væsentlig del af vore kunder var kuske, der gennem mange års oplæren forstod sig på at samarbejde fint med tolderne. Store kraftige mænd, som sommer og vinter i al slags vejr fik »Lotte« til at bane vej gennem mylderet langs kajen.

En af disse hædersmænd hed Scheuer. Let skeløjet, kæmpehøj og med kræfter som en bjørn. Stod hans vogn og hest i vejen for andre vogne, kunne han løfte hesten med et snuptag og flytte den. Det var enkel og kontant trafikafvikling.

En anden kaldtes »Perletand« - også i tiltale. Han klarede sig med en enkelt tand. Hans eneste sorg var, at den egnede sig ikke at bide snapse over med. Men det var vist heller ikke velset i de dage.

Når man tænker på den strøm af forsendelsesangivelser, som skulle ekspederes og viderebesørgeres med godset, hvad enten det skete pr hestevogn, trækvogn eller pram, kunne det ikke undgås, at systemet kiksede ind imellem. Men så trådte »Danmarks Ole«, en af DFDS' mangeårige kontorbu-
de, Ole Hansen i funktion.

Han vidste alt om angivelsers sælsomme vandring og opsporede snart de forsvundne papirer, som undervejs havde passeret mange hænder. Han var uerstattelig. Rolig og diskret ordnede han alt i havnedistrikterne, som han gennempløjede dag efter dag på sin cykel, og som han besteg på »doktormaner«.

Det siger sig selv, at når en halv snes store stykgodsbåde gik til kaj omtrent samtidig, måtte de bevogtes indtil patruljen kom og inkvirerede. Det gik også hurtigt fra hånden, men gav ikke smuglerlystne søfolk garanti for, at nu var faren forbi. Ofte vendte patruljen tilbage og gav et eller flere skibe en ordentlig omgang. Man kendte jo sine pappenheimere, og den specielle »sorte patrulje« var god til at dæmme op for overhåndtagende smugleri.

Assistentkontoret i den tidligere hestestald er tidligere omtalt, men et fast inventar, rengøringskone fru Andersen bør nævnes. Hun puslede omkring personalet til langt op ad formiddagen, og uanset travlheden i lokalet og hvem der ventede, fortalte hun løs. Snakketøjte gik for fuld kraft

og hendes gloseforråd var så inspirerende, at man ikke nænnede og vel heller ikke evnede at stoppe hende. En dag skulle hun absolut fortælle, at hendes søster var kommet på skadestuen. »Og tænk dem, hr assistent, på en bære lå en nøgen mand. Ja - han havde altså et håndklæde over kønsorganisationerne«. Hun var virkelig hyggelig.

Foruden kuskene var der pramførerne, som ikke havde noget imod at tituleres som kaptajner. Rolige folk, der i deres ungdom havde sejlet på de store have, og som for fleres vedkommende var mærket af det barske liv med de store sejlskibe.

Om speditørerne nød ekspeditionsformen på stedet, når en mindre kasse skulle klareres, er vel et spørgsmål. Tid skulle der til, når de måtte gå fra kontor til kontor i timevis - men det var jo en understregning af deres uundværlighed.

Når skibene fra randstaterne ankom, tog politibetjent Carlsen fra veterinærafdelingen sig af klareringen af de små heste. Også hans saftige sprog var værd at lytte til. Når han tonede frem med et blussende ansigt under hjelmen, kunne en dyb udånding fra ham få en ung assistents øjne til at løbe i vand.

En hyggelig, fin ældre prokurist fra Firma Heering var jævnlig gæst i kontoret, når en sending Cherry brandy skulle afskibes. Når alt papirmæssigt var vel afsluttet, havde han en fin evne til diskret at lade ½ bande-roleret fl af den gode drik forsvinde ind på sofaen bag den skillevæg der delte kontoret, og hvor kaffen altid var klar.

Da spiritusforbuddet blev hævet i USA, skulle en stor damper af sted fuldt lastet med Cherry brandy i kasser. En meget lang række vogne med disse kasser og reklameskilte kørte gennem byen fra Strandgade og til Larsens Plads. Vogntoget blev filmet og ankomst og indladning ligeså. Det blev en meget stor udførselsangivelse, og da den

ekspederende assistent og hans nærmeste kolleger forventningsfuldt bagefter kiggede ind til sofaen, var der ingen brandy. Af bare betagelse over den store ekspedition havde vor kære ven glemt tolderne. Det var svært at bære.

Efterhånden som tiden gik, var man i DFDS og ved toldvæsenet klar over, at ekspeditionsforholdene trængte til fornyelse, og en pakhusbrand satte skub i tingene. De adskilte kontorer her og der, blev samlet i en nyopført bygning, hvor også kassererkontoret på Kvæsthusbroen flyttede ind. Visitationslokalet, pænt og ordentlig i stueetagen, og diverse toldkontorer på 1'sal blev en afgjort gevinst.

Fra Larsens Plads var der ca 5 min gang til Kvæsthusbroen, hvor en mindre toldkammerbygning rummede plads for toldopsyn og kassererkontor. Opsynet her tog sig væsentligst af DFDS' mange rutedampere til provinsen. Herfra forsendtes en stor del af godset fra Larsens Plads, hvorfra det enten kom med hestevogn eller de mange pramme.

Angivelserne blev afleveret i assistentkontoret, og stedkendte kunder havde for vane at lukke døren til kontoret halvt op og med et velrettet kast at lade angivelserne dale ned på en sofa, som stod nær ved en smal skranke, og som var delvis skjult af et forhenværende grønt klæde. Havde en træt toldassistent et øjeblik lagt sig til hvile, kunne han vågne op lidt efter dækket af gule angivelser. Det lunede på kølige dage.

Blå angivelser for indenlandsk gods samlede formændene ved de enkelte skibe. De blev senere omhyggelig gennemhullet og forseglet af kassererkontorets damer. Ingen angivelse nok så ubetydelig måtte forsvinde, når bestuvningsregnskabet med dets økonomiske konsekvenser for vareafgifter skulle opklares videre ud på linien

Kassererkontoret havde en overgang en chef, som kaldtes for »Peter Væggelus«, fordi han altid gik tæt ind mod husrækkerne for ikke at få tagsten i hovedet. Han mestrede den vanskelige kunst at fylde en hel side med én enkelt sætning. Og iøvrigt slutte af med at anbefale, at det ansøgte burde imødekommes med et afslag!

Udenfor assistentkontorets vinduer mod kajsiden lå bjerge af tomme kasser til senere afhentning. Dette fristed benyttede visse havnearbejdere til deres symposium op ad formiddagen.

De var startet om morgenen tidligt med at bære kul i kurve fra kulpramme op ad smalle stiger til dampernes kulkasser. Og når alle rutebådene var forsynet, samledes man så ved de tomme kasser. Sorte i ansigter, på hænder og tøj hvilede de ud fra det hårde arbejde, og flasker gik fra mund til mund. Ret snart hørtes stor diskussion, men normalt gik det dog fredeligt til. Nu og da må de cirkulerende drikkevarer have haft en særlig styrke, for flere hårde drenge måtte hjælpes op, når det atter gik hjemad. Næste dag gentog spillet sig. Det var en barsk side i det havnemæssige miljø. Nogle kaldte dem for kulierne.

Ind imellem det mere monotone arbejde ved denne toldkontrol var ankomsten af »M G Melchior« fra Norge en velkommen afbrydelse. Der var både passagerer med og gods. Det sidste blev foreløbig anbragt i et mindre pakhus yderst på broen.

Pakhuset var opført i bølgeblik og kaldtes »Panseren« i daglig tale. Her var også et mindre kontor for toldopsynet, og en lille gaskamin sørgede for varme om vinteren. I den lokale instruks hed det »Pas på, når gasovnen tændes. Den slår ud! Spørg helst arbejder Nielsen i pakhuset om fremgangsmåden«. Af bitter erfaring kan attesteres om nytten af dette gode råd.

Var der et mere eller mindre udtalt fællesskab mellem Larsens Plads og Kvæsthusbroen under betegnelsen Nyhavns distrikt, kan det samme siges om naboen Gammelholms distrikt, der bestod af selve Nyhavns Kanal og kajstrækningerne i Havnegade ned til Holmens Kirke.

En enkelt toldassistent passede interesserne i Nyhavns Kanal, samt området ved Bornholmerbådene i den modsatte ende af Havnegade. Man kaldte hans domæne »Siderne« og det var en lettere post for ældre assistenter.

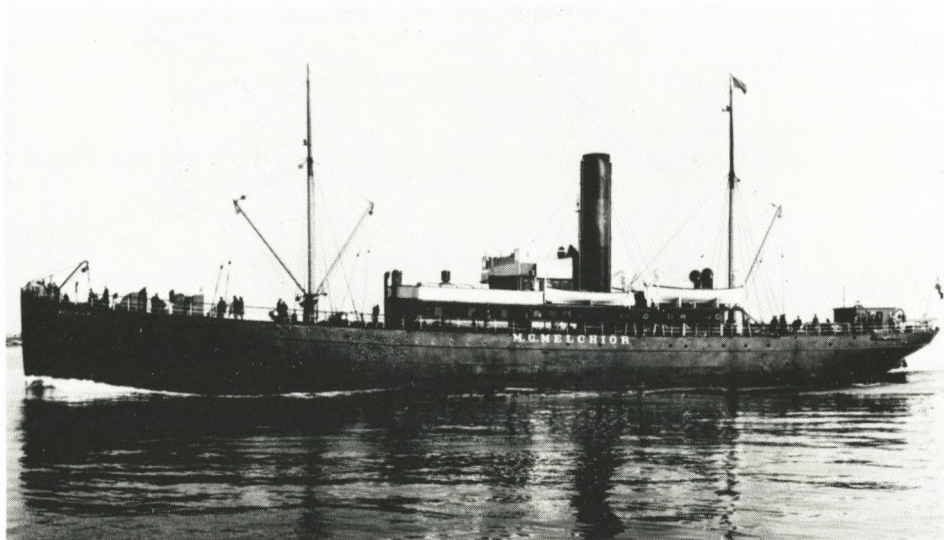
Nyhavn bød ikke på andre problemer, end dem der angik diætkassen. Gamle Wexøe skulle gerne have fodret sin tegnebog, når han aflagde sit ugentlige besøg. Lokalinstruksen manede derfor: »Det henstilles indtrængende hver morgen og aften meget nøje og så ofte som muligt at gennemgå distriktet, da de forskellige ekspeditører som regel ikke kan eller vil opgive, hvornår de begynder eller ophører med at arbejde«.

Skibene, der taltes om, var mindre provinspaketter, der i tiden før fragtbilerne overtog trafikken, besørgede smågods fra København til en række mindre provinsbyer.

Men Nyhavn var også andet. Når tjenesten var forbi, og sporvognen på Kongens Nytorv skulle nås, gik vejen gennem Nyhavn. Det fristede at kigge nærmere på livet i aftentimerne, når Nyhavns Sirener fik gæstende sømænd til at grundstøde i de mange småbeværtninger eller små knaldhoteller.

Ud over kanalen lød harmonika- og anden musiks muntre toner og Sigfred Petersens vemodige viser udsat for ølbass og savblad samt sangen om Kathinka, der lukkede vinduet op og i - til langt ud på natten og hvor en »farbror« fra hinsidan måske måtte opleve at blive rullet.

Kom tørsten over en, og man vovede et besøg, var det rart at vide, at en styrbords

DFDS' norgesbåd M G Melchior (Toldmuseet).

eller bagbords ved bestillingen betød om øllet skulle være med rød eller grøn etikette.

Men man kunne naturligvis også beundre de gamle huse langs kanalen, der vidnede om gamle dages håndværkerliv og småhandel, som disse huse endnu bar spor af. Og huske, at her havde H.C. Andersen boet i mange år - de sidste 20 år i nr 67.

Havde Nyhavn sin stemning, havde Havnegade sin profil. Her var det livlig passagertrafik med Øresundsselskabets dampere, der dominerede og gav toldopsynet beskæftigelse omtrent døgnet rundt, hvilket gav diæt-kassen nogle af sine største indtægter.

Den pligtige havnetjeneste i København var af toldassistenternes diætsammenslutning sat til 2 måneder om året, men i juni, juli og august samt december var 1 måneds tjeneste ved »Svenske Skibe« nok til at kla-

re pligten. I de måneder kunne man så sige farvel til alt familieliv. De fleste kunne ikke nå den hjemlige arne i de få fritimer, der var til rådighed. Men sov på stedet.

Oplevelserne med de rejsende og tanken om den kære diæt-kasse formildede tilværelsen. På den store dag, hvor den danske og svenske nation dystede i den årlige landskamp, og når det skete i København, var alt præget af begivenheden.

Fra tidlig morgen ankom skibene i eks-trature fyldt til randen med forventningsfulde svenske, som allerede fra starten havde taget forskud på den forventede sejr over arvefjenden. At prøve på at gennemføre normalt eftersyn var håbløst - bedre var det at fjerne afspørgingerne ved visitationslokalerne og lade stå til. Orkestre på kajen gjorde sit til at skabe stemning, og man havde kun at vente på, at de mange tusinde atter skulle hjemad.

Hvadenten dagen betød sejr eller nederlag skulle den fejres eller sorgen druknes, og passede mandskabet på den nærliggende Bornholmerbåd ikke på, skete det, at en eller flere tog turen hjem over Bornholm.

Det samme gentog sig Marie Bebudelsesdag, som modsat her, var streng helligdag i Sverige. Så forlystede man sig i København, og toldopsynet kunne igen se til. Gik det undertiden for hårdt til hen under aften, var politistationen lige over for visitationslokalet en god støtte. Det danske øl med eller uden »smørgåser« kunne ligge tungt for mangen svensk farbror.

Om dagen lå passagerskibene under deres korte ophold under bevogtning, fordi provianten ikke var toldlukket, men det skib, der lå natten over, blev selvfølgelig sikret. Så snart de sidste passagerer var fra borde, gik tolderne ombord og ordnede lukningen, og traditionen var så, at man satte sig ved et bestemt bord i restauranten for at nyde en »svajesjus« - medens skibet svajede rundt i havnen, så forenden lå i sejltreningen næste morgen.

Af hensyn til god orden huskede man altid at trække rullegardinet ned ved bordet - så undgik man også misundelige blikke fra folk på kajen.

I perioder medførte varierende ind- og udførselsforbud, at toldopsynet måtte gøre indhug i visse medbragte varer, fx da den danske kartoffelhøst svigtede et år. Husmødrene rejste til Malmø og købte kartofler, og når de kom tilbage, måtte vi med stor beklagelse konfiskere det hele. Kartoflerne blev lagt under skranken, og næste morgen kørtes de til destruktion.

En af vore rengøringskoner forgreb sig på de eftertragtede varer og organiserede nogle kilo med hjem. Hendes mand plantede en del i kolonihaven på Nørrebro, og nogen tid efter udbrod der plantesygdom i området. Det var ikke så godt.

Både efter 1. og 2. verdenskrig var der forbud mod udførsel af mange ting, specielt sølvmonter, og det medførte efter sidste krig, at en smart journalist fandt ud af, at vi ingen hjemmel havde til at foretage kropsvisitation. I mange år havde vi dels med politiets bistand og senere - da lokaleforhold bedredes - ved egne folk gået tæt på de mange syndere, der skulle en tur over Sundet. Men en folketingsmand pustede sagen op og det endte med, at vi fik snævre regler for visitation.

Øresundsbadene havde også små partier fortoldningsgods med på dagturene, og det blev klareret i et mindre lokale i den bølgeblikbygning, som i mange år blev brugt til passagerbehandling. Om vinteren var det en kold oplevelse, og det var derfor en meget stor forandring, der kom, da den nuværende bygning blev opført til gavn for kontor og toldopsyn samt paspolitiet. Politistationen på den anden side af gaden forsvandt i den periode, og derfor var udrykningshold fra politigården gæster ved sidste aftenbåd.

Vore svenske besøgende havde undertiden en stærk trang til at ryste det lidt stive hjemlige væsen af sig, når de gæstede København. En aften kom to absolut pæne damer gennem eftersynslokalet og i deres glæde over en festlig aften tog de den vagthavende toldkontrollør under armen og dansede gennem lokalet med ham hen mod paspolitets afdeling. Damerne blev afleveret med kavallermæssigt buk, og da kontrolløren gik tilbage, kom 2 mand med lidt stive skridt - øjensynlig ægtemændene - gående, standsede et øjeblik og sagde i dyb alvor: »hvorfor tusen er de inte så derhemma«. Det var gribende.

Var tjenesten ved »Svenske skibe« lang, var den aldrig kedelig. Opsynstolderens kalendariske tilværelse fik her sit særlige billede.

På den anden side af havnen lå Christianshavns distrikt som Christian 4. anlagde som en slags konkurrent til det gamle havnebyggeri ved toldboden. Her var det helt andre forhold, der gjorde sig gældende.

De kolleger, der havde tjeneste på Asiatisk Plads, kom ud for perioder med usædvanlig travlhed, når damperne fra og til Færøerne, Island, Sverige eller Finland losse eller indladede, og hestevognene holdt i lange rækker i Strandgade for at vente på chancen til at køre ind gennem porten ved nr 25 og derpå stoppe op ved træhytten lige indenfor ved kajhjørnet.

En lille rude ind til de 2-3 assistenter som her ordnede de mange arter udførselsangivelser, gik stadig klappende op og i, og kunsten var at sondre mellem væsentligt og uvæsentligt samtidig med at klare fortoldninger rundt om på plads og i pakhuse. Det betød, at papirerne hobede sig op til rolige stunder, hvor man så kunne glæde sig over skrabelyden fra den lille pindsvinefamilie, som havde fast ophold under hyttens gulv. Tænk: de drak øl!

»Det lille toldhus« på Asiatisk plads i 1920-erne (Toldmuseet).

»Island« lægger til ved Islands Plads (Toldmuseet).

Passagereftersyn var der også, når »Tjaldur« fra Færøerne eller Eimskipafjells skibe ankom, og det ordnedes liberalt ved landgangen på dækket. De rejsende kunne hjemmefra fornemme den karakteristiske duft af sild i tønder, klipfisk, rå lammehuder og »søpapegøjer« i blærer, som lå over pladsen og i omliggende pakhuse.

Pressens Fællesindkøb havde store oplag af papirruller i et af de store pakhuse og disse, som alt andet, måtte passere nåleøjet, porten ved nr 25, hvis piller begge var sikret med gamle kanonløb halvt nedgravet i brolægningen. Men vore gamle venner - kuskene - klarede alle trafikproblemer. De var i god træning fra Larsens Plads og Kvæsthusbroen.

Distriktets toldkammerbygning i nr 29 husede overopsynet og toldkassererkontoret samt 2. toldinspektorat, hvorfra en toldinspektør (i eksil) ledede dette og næste distrikt mod syd. Men Asiatisk Plads var ikke det eneste.

De mange kanaler på Christianshavn gav kajplads til Grønlands plads, Islands plads, Wilders plads, Hans Just' plads og B & W's værft, foruden en betydelig del småbåde samt fiskerfartøjer. De sidste fik i påkomne tilfælde deres toldformaliteter ordnet af en lokal barber.

Grønlands- og Islands plads var forbeholdt ældre assistenter. Det første sted var en svagtseende fast til tjeneste, og det andet sted skiftede ældre nu og da hjulpet af en ekstramand, når Islandsbåden kom med passagerer.

En af disse ret faste tjenestegørende var et skoleeksempel på tilfredshed og munterhed. Hans far havde været i etaten, og hans søn var også ved væsenet. Denne mærkelige etat, som generaldirektør Michael Koefoed engang kaldte en familie- og harmonikaetat. Man trak ud eller ind - den gav altid musik. Vor ældre kollega var glad for malerier, og ofte var det beskedne kontor dækket af gode ting.

En anden kollega var ret gode venner med DFDS' kaptajner, hvoraf en kaptajn yderligere havde prinselig bevågenhed, og dette kunne være en krævende sag. Vor kollega deltog gerne i små sammenkomster, og det kunne undertiden besværliggøre turen, når han på motorcykel skulle hjemefter. Tilbud fra ham om at sidde på bagsædet var kun for folk med gode nerver.

Havde man interesse for historie og gammel arkitektur, var der nok at glæde sig over i husenes gårde og på gaderne mellem de idylliske kanaler. Alene synet af den travle port ved nr 25, der havde sit præg af de 2 flankerende bygninger i barokstil, og hvor den ene ind til selve pladsen bevarede stilen, selvom vinduerne var erstattet af træplader, fordi en del af huset var pakhus.

Toldkammerbygningen i Strandgade 29 fik en brat ende. I slutningen af januar

1960 væltede den søndre gavl fra et brændende pakhús ned over og begravede vort gamle toldkammer. Forinden havde nogle raske toldere dog fået papirer, bøger mm reddet.

Kunne man rundt om ved havnestykket på Christianshavn henfalde til minder om fortidens dage, hvor de store sejlskibe havde landet deres varer fra togter på fjerne lande, skiftede billedet igen, når man kom til tjeneste hos naboen, Børsens havnedistrikt, hvis 8 km lange kajstrækninger på begge sider af havnen, sled hårdt på det cyklende toldopsyns dæk. Derfor 4 kr i cykelgodtgørelse pr måned! En formue.

Distriktet bestod på bysiden af kajstrækningerne, henholdsvis Bryghuspladsen, Christiansgade og Gasværkshavnen, og videre fra Knippelsbro og sydpå til den senere fejlplacerede Sydhavn, som endnu bestod af et klondyke-lignende hyttelandskab. På Amagersiden startede man fra Langebro langs Islands brygge og videre ud i et øde landskab, som endte ved sluseportene ud mod Køge bugt.

Gasværkshavnen var stort set kuldammerens eldorado. Ved dag og ved nat sang kulkranerne deres klagesang og var med til at holde os underrettet om, at nu sprang pengene i diætkisten - frydefulde toner i enhver tolders øre, som ikke havde spor imod, at private betalte for vor kontrolførende tilstedeværelse. Børsens toldkammerbygning lå lige ved Langebro, og herfra ledede man distriktets meget blandede forretninger.

I området mellem de 2 broer på bysiden lå nogle beskedne træhytter med plads til en assistent samt en bordplade sat fast på væggen og en stol. Udenfor kunne ligge et landskab med whisky- og vinfade lige ankommet med Englandsbådene, og inden fadene kørtes videre ledsaget af toldbetjente eller »på tid« til toldboden, kunne

Eksportbåde ved Christiansgade (Toldmuseet).

prøvetagning undertiden anses for nødvendig. En og anden led stadig af »angsten for det tomme glas«, og dette måtte jo undgås.

På den anden side af Langebro i hjørnet var Goolebåden fast gæst og landsatte bl a nogle store containere - et ret sjældent syn på den tid. Og derefter kom kulskebene på stribet. Aktiviteten satte tydelige spor indendørs i toldkontrollen. Kulstøv overalt, men det tog man ikke højtideligt. Telefonen kimedede uafbrudt, selv om det en overgang var ved at være for meget af det gode, da vi havde nummerlighed med et bladkompagni. Folk kunne ikke forstå at tolderne ikke også kunne klare deres problemer med morgenavisen.

Børn fra fattigkvartererne på Vesterbro samlede koksstykker op langs kajen, og

man havde ligefrem ondt af dem, når kulpladsernes folk jagede dem bort. Men de kom dog snart efter igen.

Da overopsynets og assistenternes kontorer lå op ad hinanden, og døren imellem af praktiske grunde normalt stod åben, var de unge tæt inde på de ældre kontrollører, og ofte voksede ørene, når snakken om gamle dages løjer gik højt. De havde lune, de fleste af de ældre, og så havde de næsten alle en ualmindelig flot underskrift! Med løvefødder og gesvejsning. En kunne tage sin okarino frem og give en melodi til bedste, medens kaffekanden var i sving, og en »Korsørgalease« til kaffen pyntede. Der var uafbrudt tjeneste døgnet rundt, men modsat Gammelholm skiftede man i flere hold.

En af de ældre kontrollører var mindre selskabelig. Han holdt sig mest i sin afdeling og småsnakkede med sig selv. Kom trækningslisten bredte han den omhyggeligt ud foran sig på skrivebordet, tog brillerne på, og sagde som de gamle skippere på hans fødeø', når de førte skibsdagbogen »Om gud vil« og gik så listen igennem. Var der ingen gevinst, kom der omgående et »F..... osse« og avisen røg ned af skrivebordet.

En anden forkortede nattevagten med at føre lange lister over vore chancer for inden det 60. år at opnå avancement. Stillingerne var ikke mange, og få var de udvalgte.

Var der en alvorsmand imellem, kunne man gætte på, at det nok var et medlem af toldernes kristelige forening, hvis formand, Smidt Phiseldeck, kunne tone frem i døråbningen som en anden salvesfuld biskop. Et andet medlem hed Anker Orgel-spil. Han var et virkeligt godt menneske.

Men der var vel først og sidst de markante skikkelser, som i kraft af deres faglige evner og ind imellem også foreningsmæssig formåen, udgjorde en særlig elite ved toldstedet, og som gav etaten ry udadtil. Om disse embedsmænd har afdøde overkontrollør Folmer Jørgensen skrevet i Dansk Toldtidende 1950-1953.

På den anden side, på Islands Brygge, var et opsynshold placeret i et kontor i enden af et pakhus. På denne kajstrækning

ekspederede man skibe i fart på Hamborg, Stockholm, Göteborg, Vestnorge, Middelhavet og ruten mellem England og Østersølandene. Og de store ØK-skibe, som bl a til sojakagefabrikken lossede copra, soyabønner, sesamfrø, rå soyaolie samt hvalolie og andet godt. Det gav området sin særlige duft, og opsynskontoret havde tillige vedvarende invasion af små insekter, som havde gjort den lange rejse fra Østen med hjem til bryggen.

Et stykke kaj havde desuden kullosninger, og her var specielt polske skibe næsten altid sikker på at give de inkvirerende toldbetjente mulighed for at finde smuglervarer ombord. Den sorte patrulje nærrede forskellighed for disse skibe.

Havnetjenesten var, som det muligt vil fremgå af det beskrevne, en varierende oplevelse, når man fra de lukkede vejerboder skulle ud at aftjene sin diætmæssige værnepligt og så selvfølgelig klare de toldtjenstlige opgaver. Forskelligt fra sted til sted, bundet sammen med et aldrig svigten kollegialt sammenhold, der gjorde, at man så stort på det, som en senere generation sætter i højsædet - arbejdspladsens fornuftige og velordnede indretning med ordentlige lokaler.

For bevillinger til forbedringer var ikke hverdagskost - så man klarede sig med noget andet: - det gode uopslidelige toldhumør. Og det var nu ikke så ringe.

*) DL 5. bog »Om adkomst, gods og gæld«, 8. kapitel »Om lån, leje og betroet gods«, 14. artikel: »Annammer nogen anden Mands Gods i Forvaring, og til at giemme, da bør han det at giemme som sit eget Gods. End kommer der Ild i hans Huus, og opbrænder det, eller Tyve bortstjæle det, eller det af anden Ulykke forkommer tillige med hans eget Gods, da være

han angerløs. End vorder hans eget Gods bevarret, og det beviises, at han havde Tid og Leilighed, det betroede Gods med sit at frelse, da gielde han igien det, som han i Forvaring annammet havde.«

**) Jf Toldbladet 1976 s 11-14.

Erindringer fra Besættelsen

AF AAGE ASBJØRN ASMUSSEN

Forfatteren til efterfølgende personlige beretning om oplevelser under den tyske besættelse, overtoldvagtmester Aage Asbjørn Asmussen (1893 - 1964), var fyldt 50 år på det tidspunkt begivenhederne fandt sted.

I 1923 kom han til toldopsynet i København efter nogle få år i Esbjerg, og blev ret snart kendt for at besidde en særlig flair for at afsløre smugleri. Hvor han gjorde tjeneste, skulle han nok finde frem til folk med dårlig samvittighed, og søens folk betragtede ham som en sporty modstander, som de ugerne prøvede kræfter med.

I trediverne var der særlig stor smugleraktivitet, og i inkvireringsarbejdet udfoldede Asmussen stærkt sine særlige evner, sin psykologiske sans og sin energi. Sammen med en række andre dygtige kolleger, dannede han 'den sorte patrulje' eller 'smuglernes skræk', og blev en naturlig leder af toldvæsenets patrulje i det sydlige afsnit af Københavns havn med kontor i Mitchells-gade. Hvor han viste sig med sit temperamentsfyldte væsen, skete der noget.

Da besættelsen kom ændredes forholdene, og en kort tid forflyttedes Asmussen til Inspektoratet for Tobaksbeskatningen, hvor han ogsaa gjorde sig gældende under eftersyn; men i efteraaret 1942 kom han tilbage til sit rette element, og her begyndte saa en anden form for smuglerarbejde. Om dette og dets konsekvenser, fortæller han i det efterfølgende udsnit af efterladte optegnelser, som er stillet til raadighed af hans søn, politiassistent Alex Asmussen.

For sin indsats modtog Asmussen officiel anerkendelse fra engelsk og dansk side.

Knud Jensen

Den 9. April 1940 havde jeg Fridag, og skulde møde til Tjeneste om Aftenen i Jernporten paa Toldboden kl 18. Om Morgen saa jeg de tyske Maskiner komme hen over min Have, og jeg var straks klar over at det var en Fjende der kom for at gøre fortræd, og nogle Timer efter fik vi de officielle Meldinger om hvad der var sket med Danmark.

Jeg gik hele Dagen ved Siden af mig selv, og kunde ikke forstaa at det kunde lade sig gøre, at besætte hele Landet uden at det kom til Kamp noget Sted.

Om Aftenen i Jernporten fik jeg de første Sandfærdige Beretninger om hvad der var sket, og næste Morgen da jeg kom Hjem brød jeg sammen over Morgenkaffen, og satte mig til at tude over at jeg ikke havde faaet lejlighed til at kæmpe imod Voldsherrerne.

Pressen kom straks under Censur, og de første illegale Blade begyndte at udkomme, engelsk Radio blev aflyttet hver Dag, men det var meget smaa Lyspunkter vi kunde Øjne.

I Starten forsøgte Tyskerne at indynde sig hos det danske Folk, men det var meget faa der lod sig forblinde af dem. Jeg tog straks det samme Standpunkt som min Chef, Toldinspektør E J Kofoed Hansen, at overse tyskerne i hele deres Færd, og staa paa vor Ret som danske Toldere, uden Hensyn til at det mishagede Voldsherrerne.

Tiden gik, den ene Jobspost indløb efter den anden, Holland Belgien, og Frankrig kapitulerede, det saa efterhaanden ud til at intet kunde standse den tyske Krigsmaskine. Saa kom Rusland med og derefter U S A. Danmark havde Lov til at have

meget begrænsede Styrker af Soldater inde til Rekrutuddannelse, og min Søn hørte til Aargangen 1943 og skulde paa Grund af den ringe Indkaldelse forrette Tjeneste ved Civilbeskyttelsen, der hørte under Politiet. Han var meget ked af at han ikke kunde blive Soldat, og derfor henvendte jeg mig til min gamle Premierløjtnant, nu Oberst H E Christensen, og fik det ordnet saa han kom ind til Artilleriet i Holbæk.

I Tiden før dette var der efterhaanden sket mange Sabotagehandlinger i Landet, idet man mente at det var bedre selv at ødelægge de Virksomheder, der arbejdede for Tyskerne end blive bombet fra Luften.

Naar der faldt Flyvere ned her i Landet, og det kunde lade sig gøre at faa dem gemt før Tyskerne kom, blev de hjulpet over til Sverige.

Den 29. August 1943 overfaldt Tyskerne de danske Garnisoner der med deres egen Til-ladelse laa inde med Rekrutter, og i 3 Døgn anede vi ikke om Drengen var levende eller død. Kort Tid derefter begyndte Jagten paa Jøderne, det var en uhyggelig Tid; selv om ikke alle synes at Jøder er særlig rare Mennesker, saa ønsker man ikke at se dem jaget som Markens vilde Dyr.

Jeg gjorde i den Tid Tjeneste i Frihavnen, og her lavede jeg min første illegale Transport. Det var en af mine Bekendte der kom og spurgte om jeg ikke kunde hjælpe ham med at gemme en Jøde. Hertil svarede jeg nej; men du kan komme ned paa mit Kontor til den og den Tid, saa skal jeg sende ham til Sverige. Han kom, og jeg fik ham om Bord i Frihavnsfærge (Malmøfærge) paaklædt som Slagter med et Trug med Kød paa Skulderen. Kort før Færge skulde gaa kom en Idiot til Tolder farende og sagde at Slagteren ikke var kommet i Land; han fik følgende Svar: »Hold kæft eller jeg skyder Dem«.

Jeg brugte nu enhver Lejlighed til at

Hjælpe Folk der var i nød ud af Landet, ligesom jeg sendte privat Post over Sundet for andre.

Den 23. Oktober kom Drengen hjem fra tysk Internat, og den 4. Januar 44 blev han ansat ved Politiet, trods det at han kun var fyldt 21 Aar den 24. Oktober, og at de kun antager Folk der er fyldt 22 Aar.

Vi skriver nu 44, og jeg er nu Toldvagtme-ster; i Ferien skal jeg afløse Overtoldvagt-mestrene i Patrouilletjenesten. Umiddelbart før blev en Sandpumper ved Navn Baldur taget af Gestapo, da den kom tilbage fra Sverige. Samtidig blev Chefen for Patrouilletjenesten, Toldinspektør Kofoed Hansen anholdt og ført til Vestre Fængsels tyske Afdeling, og hans Medhjælper, Overtoldvagtmeister Risum og Toldbetjent S E Sørensen, gik under Jorden.

Generalstrejken kom, og Tyskerne maat-te slaa af paa deres Krav overfor Befolk-ningen. Derefter kom Chefen paa fri fod da der ingen Beviser var imod ham. Han tilkaldte straks mig og spurgte om jeg kun-de afvikle det jeg selv havde, og overtage Transporterne fra Havnen. Selvfølgelig sagde jeg straks ja, thi der var meget mere at foretage i Havnen end ved det tilfældige jeg havde haft hidtil.

De første vi sendte ud af Landet var Ri-sum og S E Sørensen, men iøvrigt gik der næppe en Dag, hvor vi ikke lavede Trans-porter til Sverige, ligesom vi flere Gange om Ugen sendte Post til Secret Service.

Flygtningene fik vi fra forskellige Grup-per, f. Eks. Kontoret (det var gennem Che-fen), Skipper (stadig en os ubekendt), Poul Erik (Erik Kromann), Onkel Karl (Krimi-nalbetjent Kaj Hansen) Speditørerne (Re-derifolk), Stærke (Søløjtnant Smidt Jen-sen), Jacob (Søløjtnant Knape), Jørgensen (Søløjtnant Stilling), samt Spang (Overkri-minalbetjent Spangtoft, som vi kendte per-sonlig).

Aage Asbjørn Andersen.

Disse illegale Personer opsøgte os paa mit Kontor i Mitchelsgade naar de havde noget paa Hjerte.

Som Medarbejder havde jeg faaet Sofus (Toldbetjent Frydendahl), og uden hans Hjælp var det ikke gaaet saa godt som det gik. Han var en uvurderlig Medhjælper.

Nu nogle Oplevelser fra disse Transporter: En engelsk Flyver var som eneste overlevende fra en Maskine, der var styrtet ned i Nærheden af Vordingborg, af den stedlige Lærer forsynet med civilt Tøj, og sat i To-

get til København. Ankommen hertil gik han først en Tur paa Vesterbrogade, hvor han købte sig en Iskage, men da han ikke kunde dansk, og ikke kendte nogen han kunde henvende sig til, gik han tilbage til Hovedbanegaarden hvor han satte sig til at sove lige overfor den tyske Politivagt.

Her blev han fundet af to danske Politimænd, der var ude for at se efter Sortbørsfolk. Da de vækkede ham vilde han ikke svare, men tilsidst viste han dem sit R A F Mærke. De tog ham straks med til deres Bopæl, og satte sig derefter i Forbindelse

med os. En Time efter havde vi ham om Bord i et skib, skjult i Kulbunkerne, medbringende den største Madpakke jeg nogen Sinde har set. Da vi samme Aften kom igen for at anbringe nogle flere Flygtninge, havde han gravet sig saa langt ned i Kullene at vi havde svært ved at finde ham.

Sidst i August skulde jeg have en Uges Ferie, og Sofus skulde passe det hele imedens, (vi havde endnu et Medlem af Gruppen, Sevaldsen, men han blev kun brugt til Postmester). Naar jeg kom hjem skulde Frydendahl have 2 Ugers Ferie.

Om Morgen som jeg rejste, pakkede vi nogle Personer i S/S Runø, mellem dem var Tom's Kone. Tom blev skudt paa Forchammersvej en aften da jeg var paa Vej hjem, kun en Mand fra hans Kontor undslap, og han var ogsaa med denne Transport. Tom's Kone er det mest nervedbrudte Menneske jeg har set.

Lige før min Ferie er forbi kommer Stærke med 4 engelske Flyvere fra en Lancastermaskine, der er nødlandet ved Roskilde efter et Angreb paa Bremen. Sofus pakker Flyverne ind i en af D F D S' Baa- de der skal til Sverige efter Malm, og tager saa paa Ferie.

Da jeg kom hjem Aftenen før Ferien er forbi, blev jeg ringet op, og følgende Samtale fulgte: »Du ved vel at vi gaar til Norge i Morgen Tidlig. Kan du ikke komme ned i Aften saa vi kan faa et Glas sammen inden vi stikker af«.

Jeg aner ikke hvad det drejer sig om, men tager straks ned paa Larsens Plads, hvor Skibet ligger, og Styrmanden fortæller mig nu, at han har faaet 16 Passagerer om Bord fra Sofus, deriblandt 4 Flyvere. Skibet skulde til Sverige efter Malm, men er af Tyskerne beordret til Norge i Stedet for. »Hvad nu«?

Jeg fik fat i en Bekendt fra Skibsinspektionen, og fortalte ham at jeg nødvendigvis maa have en anden Damper til at lægge sig

uden paa den der ligger ved Kajen. Han spørger om jeg kan bruge en der skal til Tyskland, for saa har han en, der skal sejle samtidig. Jeg svarer ja, og den anden Damper blev straks forhalet uden paa. Jeg flyttede Flygtningene fra den ene Damper til den anden, og gav ordre til at skibet skal gaa gennem Falsterbokanalen.

I Sofus' Ferie modtog jeg den Rumænske Handelsattache og hans Hustru fra Poul Erik. Vi satte dem ombord i et af Holm og Wonsilds Skibe.

Der skulde desuden en ung Pige fra deres Husstand med. Hun hed Hulda Witt, men hun var forlovet med en tysk Gestapomand og lavede Ballade, saa hun blev taget i Forvaring. Denne Kvinde blev nogle Dage senere i bevidstløs Tilstand i Ambulance kørt ned paa Toldboden om Natten, og anbragt i et Kabelrum paa en Marstallerdamper, sammen med en Mand, der skulle aflevere hende til de særlige svenske Myndigheder vi havde Samarbejde med.

Damperen var bestemt til Finland, og samme Aften havde Finland kapituleret, men ingen af os havde hørt det. Næste Dag, Søndag, læste vi det i Avisen; vi fik fat i Kofoed Hansen og satte ham ind i Sagen, hvorefter vi mødtes paa Toldboden. Her viste det sig, at den Mand som skulle passe paa Hulda, var stukket af da han fik at vide at Baaden ikke kom af Sted.

Poul Erik fik fat i en Ambulance fra Zonen, Poul Erik og jeg hentede hende paa Skibet, og Kofoed Hansen sørgede for at vi kom ud af Toldboden.

Nogle Dage senere fik jeg igen Skibslejlighed til hende, og alt var klar til om Natten. Da faar Skibet pludselig Ordre til at gaa kl 14, i Stedet for næste Morgen. Kvinden kan ikke komme med, men mine andre Passagerer skal med; det er Departementschef Wilke med Frue, og en Politimand der er Stafet mellem Danmark og Sverige.

Jeg ringer til Spang, der denne Gang er afskiber, og siger kun:» Kom hurtigst muligt paa Kvæsthusbroen med alt hvad du kan faa fat paa«. Og han kom med dem alle tre.

Skibet ligger paa Inderreden og jeg er paa Kvæsthusbroen med en Toldbaad. Her tager jeg mine Passagerer om Bord, og sejler lige forbi Tyskerne paa Toldboden, og ud om Bord i Skibet, hvor jeg skjuler dem i Proviertrummet.

Lige da jeg er færdig kommer der en tysk Patrouillebaad ud til os; fra den tyske Havnekaptajns Vinduer, har de set at der var en Kvinde med ud. De forelægger dette for mig, og jeg svarer at det er rigtigt, men at der er flere naar jeg sejler ind, og at det iøvrigt var 1. Mesters Kone jeg havde med ud. Jeg viste dem hende siddende inde i Mesters Kammer, og da jeg havde lovet at tage alle Skibets Paarørende med i Land, spurgte hun om vi allerede skulde sejle. Tyskerne var tilfredse.

Endnu engang viste Tyskerne sig fra den lumske Side. Den 19. September kom den falske Luftalarm, og Overfaldet paa det danske Politi. Drengen laa paa Bernstorff Slot ved en Politiafdeling. Han kom netop paa Fridagsbesøg hos sin Moder, da der blev slaaet Alarm til Delingen, og de kom væk alle. Derefter tog han paa sin Moders Opfordring ind til mig i civil, idet hun sagde at det skal Fader nok klare!

Jeg fulgte ham hjem, og på Vejen var vi inde efter hans Kæreste; hun lå og tudede, thi hun troede at han var på Vej til tysk Konzentrationslejr. Næste Dag fik jeg ham anbragt hos Skovfoged Wentrup i Taagerød under Valø. Samme Skovfoged har dækket mange gode danske Mænd i den svære Tid, og han var selv ivrig Medlem af Modstandsbevægelsen, uden at hans Kone vidste det.

Drengen fik følgende Ordre: Hvis jeg er paa fri Fod naar Tyskerne kapitulerer eller naar vi gaar til Angreb paa dem møder du paa Maglegaardsskolen ved 1. Kompagni; det er mit Kompagni sammen med Damgaard. Ellers tilslut dig en Politigruppe her nede.

Nu kom en travl Tid; alle Politifolk, der personlig var eftersøgt af Gestapo, blev hjulpet til Sverige naar de henvendte sig til os. Kontoret fik Navn paa dem der vilde afsted, og Frihedsraadet sagde enten ja eller nej. Det rettede vi os efter.

De eneste der sendtes uden om Frihedsraadet var Politiforbundets Formand og Kasserer. Disse henvendte sig til Toldbetjentforeningens Formand, Toldvagtimester Kaj Olsen, (han havde en Gang paa et Møde lovet, at hvis det gik galt med Politiet skulde han nok hjælpe dem til Sverige). Da nu Henvendelsen kom havde han ingen Muligheder for at hjælpe, men paa Trods af at Kaj Olsen aldrig havde sympatiseret med at vi arbejdede illegalt, ringede han mig op og bad om min hjælp. Under disse Omstændigheder ordnede vi Transporten, og har selvfølgelig ikke senere modtaget saa meget som Tak.

En Morgen kl 3.30 skal en Transport afsted. Jeg er først for at se om alt er roligt, da bliver der skudt paa mig med Pistol. Jeg søger i Dækning bag en Fortøjningspæl og besvarer Ilden. Lidt efter bliver jeg klar over at nu angibes Tyskerne (eller de »danske«, der er i deres Sold) bag fra, og mine Angribere forsvinder. Næste Dag stod der i Avisen, at 4 Mand var fundet saaret og kørt til det tyske Feltlasaret paa Nyelandsvej.

Kort tid efter at Politiet var taget, blev Falsterbokanalene lukket for fremmede Skibe, og Malmeksporten fra Sverige til Tyskland var ogsaa standset, saa nu var gode Raad dyre. Vi fik enkelte Skibe til at forandre

Kurs, saaledes at naar de kom til Drejebøjen, hvor det sidste tyske Vagtskib laa, slukkede de Lanterne og gik over mod Sverige mellem Trelleborg og Ystad. Naar de svenske Patrouillebaade kom ud for at standse dem, afleverede de deres Post eller Passagerer, og gik derefter tilbage i den Rute de skulde følge.

Men efter at Tyskerne har sænket S/S Hilma Lau ud for Bornholm og givet Russerne Skylden (den var paa Vej hjem med en Last Kul), bliver der Tvangsrute for alle Skibe, og det ser ud til at det er Slut med vore Transporter.

D F D S havde en Stykgodsrute der gik således, København - Oslo - Gøteborg - København - Stettin, og så fremdeles. Denne Rute skal prøves; vi henvender os til Styrmand Østrup-Olsen; han var straks med, Og Gruppen fik sammen med Styrmanden Ruten lagt om til København - Gøteborg - Oslo - Gøteborg - København - Stettin.

Den første Transport denne Vej kom yderst belejligt. Spangtoft var taget på Politigaarden den 19. September, men blev paa Gaarden sammen med en del andre Politimænd fra Kriminalpolitiet, og de fik Besøg af deres Koner. Spang der er Svoger til Kriminalbetjent Weiss, var en af de mest illegale Politimænd, der fandtes. Han fortsatte sit illegale Arbejde, trods det at han var interneret, ved sin Kones hjælp.

Men alt gaar Kun til en Tid. Fruen kom en Dag i November op til en Mand, »Post-assistenten«, netop som han er taget af Gestapo og Hipo. Hun skal med, men nu spiller hun den Komedie med dem, at hun har et lille Barn i en Barnevogn nede paa Gaden. Hun blev af en Hipo fulgt ned efter Barnet, og her forsvinder hun fra Hipoen, og tager tager straks ind paa Politigaarden til Manden. Han bliver straks meget syg, saa Tyskerne lader ham transportere til et

Hospital, og herfra forsvinder han i laant Tøj, og skjuler sig med hele sin Familie i Klampenborg.

Søndag Aften ringer Spang mig op fra en Kiosk, og vi mødtes ved Dyrehaven. Jeg faar at se hvor han bor, og om Tirsdagen hentede jeg hele Familien i en Taxa, og bragte dem om Bord i S/S Tronhjem paa Larsens Plads. Samme Aften gik blandt andre en engelsk Flyver og en Faldskærmsmand, der var smuglet ud af Tyskland, med Skibet.

Nu havde vi kun Skibsløjlighed naar disse Baade skulde nordover, og derfor maatte vi tage mange paa en Gang. Saaledes tog vi med S/S J C Jacobsen 34, med S/S Seine 20, samt med S/S Tronhjem og S/S J C Jacobsen den 19. December 64 Passagerer. Den Aften havde vi Luftalarm 6 gange, og det var til megen Gene for Arbejdet, idet Tiden der var aftalt, ikke kunde holdes. Saaledes stod Sternow fra Livjægerne i over 2 Timer og ventede paa mig. Manden der skulde afsted troede ikke at jeg kom, men Sternow beroligede ham med at vi kom naar vi havde paataget os noget.

Naar vi pakkede Flygtninge i Rutebaadene paa Larsens Plads havde vi i Forvejen bestilt Plads til det Antal vi havde, og naar vi kom med dem byggede vi hele Stuer nede i Lasten af det Gods, der allerede var kommet om Bord. Vi tog som Regel en Last der endnu ikke var færdig, for saa kom Havnearbejderne igen næste Dag og lastede videre. Passagererne var underrettet om at der blev arbejdet over Hovedet paa dem, saa at de ikke skulde blive bange. Dette var det bedste, for saa skulde Skibene losses før Tyskerne kunde finde dem, hvorimod Styrmanden blot ved at fjerne en Bagatel af Godset kunde faa dem fri.

Den 20. December blev de 2 sidstnævnte Skibe hentet tilbage fra Øresund af Tyskerne, og beordret indtil Langelinie til Undersøgelse, og Gestapo der havde 40 tyske

Toldere til Hjælp, gennemtravlede Skibene, men fandt ingen af Passagererne (det var Fagmænd der havde været paa Spil, da de blev pakket).

Medens Skibene laa ved Langelinie fik Sofus og jeg Kongemærket i Guld fra Onkel Karls Gruppe, og 4 Timer efter blev jeg taget af Gestapo i mit hjem.

Anholdelsen.

Onsdag Aften den 20. December kom jeg hjem kl ca 18.30 Min Kone havde været ude for at standse mig, idet hun var blevet klar over at Gestapo var ude efter mig. Men hun var blevet Ængstelig for, at jeg var gaaet en anden Vej Hjem, og var atter gaaet hjem. Jeg kom ind uden at Tyskerne saa det, men da vi sammen forsøgte at komme bort mislykkedes dette, og jeg blev anholdt. Var det sket et Døgn senere havde jeg taget Kampen op med dem, for saa havde jeg været alene, idet min Kone skulde rejse den 21. om Morgen.

Den tyske Politipatrouille bestod af en Østriger og tre danske Nazister. Den mest fremtrædende var en Mand ved Navn Jacobsen (hans tyske Dæknavn var Jansen) han udgav sig for Nordslesviger, men er født i København og er af blandet Herkomst (Moderen er tysk). Personen der førte Bilen hed Sørensen og det var ham der viste dem hvor jeg boede, idet hans Svoger bor paa Herredsvej.

Jeg blev visiteret, men de var rene Diletanter. Jeg havde i mit Cigarfuttural nogle svenske Adresser, men de fandt dem ikke (de blev spist samme Aften i Vestre Fængsel). Hele Huset blev undersøgt, jeg viste dem selv tilrette og tilbød dem Værktøj til at søge i mine Koks med, med det Resultat at de tilsidst opgav det hele, med den Overbevisning at det hele var galt.

Østrigeren laante min Telefon og telefonerede til Haus 3 (Gestapo-Boghandlernes Hus), for at spørge om jeg kunde blive

hjemme. Men desværre var Kontoret lukket, saa han fik ingen Forbindelse. Der blev nu spurgt mig om jeg kunde tale tysk, hvortil jeg svarede nej, og yderligere oplyste jeg at jeg kun kunde forstaa det, naar det blev udtalt tydeligt og meget langsomt.

Denne Løgn bevirkede at Jansen paa rivende tysk spurgte Østrigeren om hvad jeg skulde anholdes for, hvortil denne lige saa raskt svarede at det anede han ikke. De havde en Oplysning om jeg arbejdede illegalt, men ingen faste Holdepunkter, og da Undersøgelsen havde været negativ mente han at det hele var hen i Vejret.

Jeg fyldte mine Lommer med Cigarer og Cerutter, og blev derpaa transporteret til Nordisk Kaffekompagnis Bygning i Frihavnen, og derfra til Vestre Fængsels tyske Afdeling, Afdeling B. 1., Celle 179, hvortil jeg ankom kl 9.15 Aften. Her fik jeg Tangmadras og 2 Tæpper, og kunde saa lægge mig til at sove; i Cellen var der 2 Fanger før jeg kom. Alle mine Tobaksvarer og mine Barbergrej blev deponeret i et Skab ude paa Gangen, og mine Seddelpenge, ialt 35 kr, opbevaret hos Meister Steiner (Anstaltsleiter).

Næste Morgen hilste jeg paa mine Cellerammerater, den ene var en ung Mand, der studerede til Arkitekt, og den anden var fra Tinglev, og var af blandet Herkomst. Hans Moder var fra Pommeren, hans Fader fra Sønderjylland, men med iblandet tysk Blod. Denne unge Mand hed Karl Heintz Schultz, og var en Slubbert uden Moral og Hæmninger af nogen Art. Han havde gjort Tjeneste som SD-Mand paa Staldgaarden i Kolding, og var sat ind for Absentation i Forbindelse med Orlov. For dette Forhold blev han idømt 14 Dages streng Arrest, og 1 Dag senere flyttet ned i Kælderen.

Jeg beklagede mig til Arkitekten over at mine Tobaksvarer laa ude i Skabet. Han svarede at det skulde vi nok klare, hvorpaa hans slog Klappen ved døren ud til Vagten

udenfor ned. Lidt efter kom en Wachtmeister og spurgte hvad vi vilde. Arkitekten svarede »Rasierzeug«, og gik ud paa Gangen; lidt efter kom han tilbage med en Papæske med vore Barbersager og alle mine Tobaksvarer.

Lillejuleaftens Morgen blev Arkitekten løsladt, Schultz var i Kælderen og jeg var alene. Om Aftenen kom en ny Fange, en Dreng paa 15 Aar, Per Sørensen. Han var taget i sit Hjem kl 5 om Morgenen, og havde været paa Shellhuset hele Dagen uden at faa hverken Vaadt eller Tørt. Vagtmesteren skaffede en røget Fladfisk og noget Te, og Per fik sig et Maaltid Mad.

Paa en hjemmelavet Kalender havde jeg skrevet at Schultz var løsladt den 24., for den Tid han havde siddet i Varetægt skulde fradrages hans Straf; men Schultz stiller igen den 24. om Morgenen; han skulde ikke løslades. Hvorfor fik vi aldrig at vide.

Julemiddagen blev serveret kl 12, den var enestaaende! Vi fik hver et Stykke Flæsk, saa stort som Neglen paa den lille Finger, 2 gode Kartoffler, en Teskefuld Sovs, og en Klat uspiselig Rødkaal. Humøret var under Nul. Kl 14 blev Celledøren aabnet og vi fik Ordre til at begive os neden under, uden nogen nærmere Forklaring.

Her nede stod der en Repræsentant fra Røde Kors, og vi fik hver udleveret en Karton og et Julehefte til hver Celle. Da vi kom op i Cellen igen og fik aabnet Kartonen, saa vi at den indeholdt ½ kg Smør (den daglige Ration kunde række til 2 skiver Brød naar det blev skrabet), ½ kg Spegepølse, 2 Smøreoste, 1 Daase med Karameller og 20 Cigaretter. Per røg ikke, saa jeg tog straks hans Cigaretter, som jeg delte med Schultz; i Stedet gav jeg Per alle vore Karameller, og nu blev der holdt Jul!

Paa hver Afdeling i Fængselet var der 3 Politisoldater. Den der var mest paa vores Afdeling var Subwachtmeister og hed Peters. Han var fra Erfurth i Thyringen, de 2

andre kaldte vi den lille og den sure. Peters var Politibetjent i det civile Liv; han var elskværdig og hjalp os tilrette, naar der var noget i Vejen. Mellem Jul og Nytaar skrev jeg til Shellhuset og forespurgte om hvorfor jeg var blevet fængslet.

Den anden Januar blev jeg en Eftermiddag afhentet til Forhør, jeg blev afhentet af en tidligere Frikorpsmand, der kaldtes Karlo (hvad han ellers hed ved jeg ikke). Han var meget meddelsom, og fortalte mig, at jeg skulde i Forhør hos en Oberkriminalassistent Jacobsen fra Berlin (Tyskerne har meget med Titler, paa dansk var han Overbetjent), og han sagde at han skulde være Tolk.

Hertil svarede jeg, at han kunde spare sig Ulejligheden. Ved Ankomsten til Shellhuset gik vi hen forbi Ingeniørhuset og over en aaben Plads, derfra ind i Boghandlernes hus, og op paa 4. Sal, hvor jeg blev vist ind til Hr Jacobsen.

Jeg hilste straks høfligt paa tysk: 'Guten Tag Hr Oberkriminalassistent', og han svarede lige saa høfligt: 'Guten Tag Hr Oberzollwachtmeister'. Herpaa reagerede jeg omgaaende saaledes: 'Hr Oberkriminalassistent, wenn ich Euch tituliere mit die Titel Ihr tillkomme, bitte mach das selbe zu mir'. Hr Jacobsen svarede: 'Entschuldigen, was ist Ihre Titel da'?. Jeg svarede: 'Oberzollinspektor!'

Jacobsen tog nu en Mappe frem hvor mit Navn stod paa, og sagde at de havde en hel Del Oplysninger om min Person, og bad mig fortælle, hvad jeg havde lavet. Hertil svarede jeg, at mig bekendt havde jeg ikke lavet noget, der kunde have Interesse for Tyskerne, og jeg vilde gerne vide hvad det drejede sig om. Han spurgte mig nu ud om forskellige der sejlede, om jeg kendte dem, og om jeg havde haft nogen Forbindelse med dem. Da vi var færdige med denne Samtale skrev han en Rapport paa 6 Linier, som jeg underskrev.

Fra Vestre Fængsels tyske afdeling: to fanger fotograferet med indsmuglet kamera (Friedsmuseet).

Derpaa talte han om, at der var taget en Del Post paa S/S J C Jacobsen, og spurgte om jeg kendte noget dertil, hvilket jeg benægtede. Han fremtog nu nogle Breve, og efter at have set dem igennem spurgte han mig, om vi havde en Tolder der hed Littau. Dette bekræftede jeg; han spurgte mig nu om hans Fornavn, jeg oplyste at det var Poul. Fornavnet passer ikke paa Brevet sagde han, for her staar Knud. Men kender De Littaus Skrift? Jeg svarede ja; Brevet blev mig forelagt.

Hvilken Idiot! Jeg begriber endnu ikke i Dag, at jeg kunde holde Masken, da jeg er-

klærede at det ikke var Littaus Skrift; for det var det. Brevet var maskinskrevet, men paa skraa i det ene Hjørne havde Littau skrevet en Hilsen og underskrevet sig Knud Littau.

Jeg fik nu Ryge- og Læsetilladelse, og Løfte om at komme ud i Løbet af 2 á 3 Dage. Da jeg beklagede mig over, at jeg ikke havde Tobaksvarer ude i Vestre, fik jeg lov til at ringe hjem, saa min Kone kunde komme ind med hvad jeg havde hjemme, men der var ingen hjemme.

Efter nogen parlamenteren med Jacobsen fik jeg lov til at tage hjem efter mine Tobaksvarer under ledsagelse af førnævnte Karlo, imod at jeg gav mit Ord paa ikke at lave Numre. Dog skulde jeg selv betale Bilen! Vognen tog vi paa Gaden, og jeg kom hjem, hvor jeg skiftede Undertøj, fik mine Tobaksvarer og nogle Æbler. Paa Vejen standsede vi ved en Kiosk, og jeg købte Søndags B T. Turen kostede 25 Kr.

Jeg gik nu og ventede paa min Løsladelse; der gik en hel Uge og den 8. Januar kom Karlo igen for at bringe mig til Forhør. Paa Vejen ind sagde han: »Den er ikke saa god, De maa finde paa en anden Forklaring til Jacobsen end sidst. Han har faaet Oplysninger om Dem, der ikke er saa gode«. Jacobsen modtog mig elskværdigt og sagde, at der straks vilde komme en Mand, og at det var kedelige Oplysninger han havde om mig. Jeg svarede, at det kunde jeg ikke forstaa.

Lidt efter kom der en »Dansker«, det var en tidligere dansk Kriminalbetjent, der var gaaet i tysk Tjeneste. Denne Person oplyste mig om, at jeg i November Maaned havde lavet en Transport med S/S Tronhjem, hvor Spangtoft med Familie, Thune - Jacobsen med Familie, Politibetjent Dan - Irene samt 2 engelske Flyvere var med.

Jeg studsede over at han kunde vide saa nøjagtig, hvem der havde været med, men jeg benægtede at have haft noget med det at gøre. Han forsøgte paa alle Maader at faa mig til at indrømme, men jeg stillede mig ganske uforstaaende. Til sidst bad han Jacobsen om han maatte tale med mig paa dansk (hans tysk var ret ubehjælpsomt).

Dette blev der givet Tilladelse til, men jeg erklærede at jeg ikke havde noget at tale med saadan en Svinehund om, som Jacobsen ikke maatte høre (Jacobsen morede sig).

Nu fremkom han med følgende Udtalelse: Asmussen hører til Toldinspektør Ko-

foed Hansens Afdeling, og det er ham der staaer bag ved alt illegalt Arbejde ved Toldvæsenet! Dette var jo rigtigt, men jeg tillod mig at bemærke: »Jeg ved ikke om Toldinspektøren laver illegalt Arbejde, men tror de Hr Oberkriminalassistent, at en tysk Oberkriminalrat eller en endnu højere oppe vilde indvi Dem i noget, hvis han lavede Ulovligheder?«. Hertil svarede Jacobsen: »Nej, saa var han jo i min Lomme Resten af sin Levetid«. Senere blev Forholdet om Toldinspektøren ikke berørt.

Resultatet blev desværre for mig, at Jacobsen erklærede at jeg skulde forblive i Vestre, til nærmere Undersøgelse.

Den 20. januar blev S/S Scandia taget. Den havde ikke været brugt til Transporter siden September, og ialt været brugt 3 Gange, 2 Gange med Kaptajn Stengade som Fører og 1 Gang med Kaptajn Malling-Hansen som Fører. Grunden til at de er taget og hele Besætningen sat ind i Vestre, er at en Kullemp, der selv er Arrestant, har stukket dem, for at gøre sig interessant (Han har ikke været under Pres af nogen Art).

Stengade benægter alt, Hovmesteren giver blankt op, Malling-Hansen bekender da han hører hvad Hovmesteren har sagt. Styrmanden har intet med det at gøre, men han vrøvler saa meget at de beholder ham, og 2. Mester Olsen har haft en Politibetjent med for egen Regning og bekender.

Jeg bliver hentet fra Cellen til Forhør i Fængslet, hvor Sagen bliver forelagt mig. Jeg kan intet huske, for jeg er en gammel Mand med en daarlig Hukommelse, men spørger om jeg maa se Rapporterne. Dette bliver der givet Tilladelse til, og da jeg har gennemlæst dem, konstaterer jeg at den midterste Transport kan jeg ikke huske.

Da Gøbbels fra Wien og Jansen lige har fortalt mig, at de ogsaa har taget Fryden-dahl (Sofus), spørger jeg om han ikke kan

komme ind, saa vi kan spørge ham om han kender den. Vi har ham ikke svarer Gøbbels. Den Oplysning var Guld værd for mig, for nu ved jeg, at vi ikke kan modsige hinanden.

Nogle Dage senere bliver jeg hentet til Forhør i Frihavnen i Nordisk Kaffekompagni. Der var kommet et Stikkerbrev fra Gøteborg om Juletransporten. Jeg fik Lov til at se Brevet, og det var Ægte nok, men der var opgivet færre Passagerer end der havde været med. Jeg erkendte Rigtigheden. Det er om Formiddagen kl 10. Jeg blev nu forhørt af tre Mand; en Tysker, en Østriger fra Gratz (Brotz) og Østrigeren Gøbbels. De vil nu have oplyst hvad jeg har lavet fra S/S Scandia til Juletransporten.

Jeg er nu en meget gammel Mand, der ikke kan huske noget, og naar de bliver for paagaende henviser jeg til, at de kan sende Sagen til »Haus 3«, for der hører den hjemme, men de vil gerne selv have Rapporten. Jeg indrømmer, at jeg har haft flere Transporter, men med hvem og hvornaar kan jeg ikke huske.

Kl 12.30 gaar de til Middag; jeg gør Vrøvl. Jeg vil ogsaa have Mad, og Resultatet bliver at jeg faar en Portion gode Kartofler med en god Sovs fra Soldaternes Køkken. Kl 14 begynder vi igen, stadig med det samme, jeg kan ikke huske, men Nervepresset er haardt. 3 Mand spørger ustandseligt. Jeg har intet at ryge paa og beder Tyskeren om en Cigaret. Han svarer at han ingen har; jeg spørger Brotz om det samme, han har heller ingen, men han beder Gøbbels give Tolderen en Cigaret. Gøbbels svarer at han heller ingen har, det var bedre at Tolderen skaffede os noget at ryge paa.

Jeg greb Lejligheden, og svarede at, hvis jeg maa ringe skal vi faa Tobak alle 4. Gøbbels svarede ja, og vi gik ind i et andet Værelse. Her ringede jeg til Repræsentant

Andersen, og fik ham til omgaaende at komme ud i Frihavnen med Cigaretter, Cerutter og Tobak, det blev betalt med en Check.

Da vi gik fra Telefonen, spurgte Gøbbels hvor mange Cigaretter han fik? Jeg svarede 100. Hertil sagde han »Saa skal jeg ordne Sagen, du kan lyve lige saa meget du vil, bare det ser troværdigt ud«. Tobaksvarerne kom, de to blev smidt ud med hver 50 Cigaretter, Gøbbels fik sine 100, og jeg begyndte at digte.

Styrmand Krabbenhøft, der sprang i Sverige, fik 3 Transporter paa sin Kappe, Maskinmester Pelle der druknede ved Bornholm, 2 Transporter, og saa fremdeles til jeg havde fyldt Tiden ud; alle der blev draget ind i Sagen, var enten døde eller i Sverige. Angaaende Juletransporten, sagde jeg at det var med Vagtmanden paa Skibene jeg havde ordnet det, og jeg erklærede at jeg ikke havde haft noget med Officererne at gøre. Vi blev færdige, og kørte ud til Fængselet igen. Jeg havde Cerutter og Tobak med derud. Kammeraterne blev forbavsedes.

Vi havde faaet nye Vagtmestre paa Afdelingen, en Hauptwachtmeister, Subwachtmeister Ulrich fra Berlin, samt Oberwachtmeister Swanenberg fra Köln. Ulrich var introduceret af Peters, og han startede med at laane Penge af mig, samt at gaa i Byen efter Ost og andre Ting til os.

Min Kone kom paa Besøg anden Gang; hun fik Besked paa at Frydendahl skulde forsvinde, da han ikke kunde dækkes, hvorimod Toldinspektøren kunde være rolig.

Tiden gaar; endnu engang kom jeg ud for en kedelig Overraskelse. Gøbbels kom op i Cellen, og siger at jeg skal med ned i Stuen. Her bliver jeg ført ind i en Celle, hvor der sidder en Mand, Gøbbels, spørger om jeg

kender denne Mand, hvortil jeg i overens-
stemmelse med Sandheden svarer nej.

Gøbbels siger det er Vagtmanden fra S/S
Tronhjem den 19. December. Hertil svarer
jeg at det passer ikke. Nu bliver det oplyst,
at han var kommen flere Timer for sent,
fordi vi havde Luftalarm 3 Gange den Af-
ten.

Jeg bliver ført ned paa Larsens Plads, og
er ved at spekulere mig tosset over, hvor-
dan skal jeg klare den. 2. Styrmand Ryager
var bleg, da jeg kom, men jeg lod som om
jeg ikke saa ham. Besætningen maatte pas-
sere forbi mig en for en, og tilsidst kom
Matros Jensen, en af vore gode Folk.

Jeg sagde det lignede ham, men at han er
alt for gammel, og at der ikke er nogen af
de andre der ligner. Nu kom Styrmand Ry-
ager mig til hjælp (han havde selv været
med til at pakke Flygtningene sammen med
Jensen). Han siger at det er Letmatrosen
der rømte i Gøteborg fra sin Hyre. Sagen
skal undersøges nærmere; Styrmanden og
Skibets Fører dokumenterer, at en Letma-
tros er rømt fra sin Hyre paa lige ved 400
kr, og vi blev enige om at det har været
ham.

Vi fik en Øl og et par Snapse, og Gøb-
bels hentede en Tolder nede paa Pladsen;
han skal i Byen for mig efter Cigaretter og
Cerutter.

Kaptajn Øst-Jacobsen, Matros Jensen
og den Matros, der skulde have haft Vagt
den 19. December, kørtes sammen med
mig ud til Nordisk Kaffekompagni i Fri-
havnen. Der skal være en større Konferen-
ce om hvad der nu skal gøres.

Medens denne staar paa bliver jeg taget
ind i et Værelse for mig selv af Østrigeren
Brotz; denne laaser Døren, og siger vi skal
have noget at spise; vi deler et Franskbrød,
dertil spiser vi røget Aal og nogle Kieler-
sprødt og tilsidst 4 tørre Konditorkager
hver. Jeg hav ham 50 Cigaretter og nogle
Byttemærker til Smør.

Saa gik vi ud, og Brotz sagde til Chefen
for Kontoret, at han havde gennemgaaet
Rapporten med Asmussen, og der ikke er
Tvivl om, at det er den rømte Letmatros,
der har hjulpet ham.

Gestapocheffen Holländer er haard i sit
Forhør over Øst-Jacobsen, thi han vil være
sikker paa, at han intet vidste om at der
havde været Flygtninge om Bord i hans
Skib. Pludselig vender han sig om til mig
og siger: »Det kan De da ogsaa godt se, at
det er umuligt at Kaptajnen kan være holdt
udenfor«. »Nej«, svarede jeg rask, »det
skulde vi nok vogte os for at han vidste.
For han er Nazist!«.

Straks denne Udtalelse var faldet fra
mig, stoppede Forhøret, og vi sad og vente-
de til de havde bestemt, hvad der videre
skulde ske. Øst-Jacobsen havde nogle Pla-
der Chokolade i Lommen, og han rakte
mig en Plade, idet han sagde Tak for Hjæl-
pen. Han har aldrig været Nazist, og jeg
sagde det kun for at hjælpe ham ud af
Klemmen.

Vi blev nu kørt ud til Vestre alle 4 sam-
men med et Ægtepar (Manden med Haand-
jern paa); her gik jeg op i min Celle, og de
2 fra S/S Tronhjem blev i Vestre i 2 Dage,
og blev saa løsladt. Kaptajnen kom en Tur
til Helsingør, og var inde i ialt 6 Dage.

Jeg er klar over, at jeg skal bruge mange
Tobaksvarer for at klare mig. Derfor skriver
jeg et illegalt Brev. Ulrich fik det med en
Dag han skal købe Ost til mig, og jeg slut-
tede Brevet med at selv Gestapo kan bestik-
kes med Cigaretter; brænd Brevet!

I stedet for at brænde Brevet, gik Mod-
tageren ned til Toldinspektøren med det.
Han spurgte om jeg havde faaet varer tidli-
gere, og om de var betalt. Han skulle nok
ordne Betalingen, og sørge for at jeg ikke
kom til at mangle Tobaksvarer, hverken til
eget brug eller til at bestikke med.

Jeg kom ikke til at mangle; jeg fik 200

Cigaretter, 50 Cigarer og 200 Cerutter hver 14. Dag, foruden det min Kone hentede hos mine 3 Cigarhandlere.

Min Sag er atter havnet paa »Haus 3«, og jeg kom i nyt Forhør; denne Gang hos en Kriminalsekretær Westfahl, en stor brutalt udseende Mand, men han er alt andet end brutal. Da han havde faaet sine første Cigaretter, blev vi enige om, at det var bedst at Sagen ikke blev sluttet, for saa kom jeg paa Transport til Tyskland, og han fik ikke flere Cigaretter!

Transport til Frøslevlejren

Den 21. Marts saa jeg fra et Vindue i Shellhuset blive bombet af Englænderne; det var sikkert bestillt Arbejde. De sidste 14 Dage før det skete, kom der daglig 40 à 50 nye Fanger, og 2 Transporter var afgaaet til Frøslev; der blev ogsaa hentet mange for at blive myrdet af Tyskerne.

Hævn for Shellhusets Bombning kom den 26. Mars, da der blev udtaget 200 Mand til Tysklandstransport og 60 til Frøslev. Jeg skal med til Tyskland.

Da kom der overraskende Ordre fra den svenske Grev Folke Bernadotte om at ingen Transporter skulde til Tyskland. Hele Transporten gaar til Frøslev; alle der hører til SS, SD og forskellige andre tyske Organisationer, bliver i Cellerne.

Den første Nat naaede vi Korsør, og om Formiddagen Nyborg. Her holdt vi længe. Ud paa Aftenen, da vi var paa Vej til Odense, standsede Toget og vi kørte tilbage; nu blev Kreaturvognene aabnet og vi fik lov til at komme paa Toilet ved Siden af Toget. Det var paa Ullerslev Station vi holdt. Jernbanen var sprængt foran os.

Næste Morgen fik vi dejligt Smørrebrød af Beboerne og al det vi kunde drikke. Op ad Dagen kørte vi videre, og i Odense fik vi Cigaretter af en af Fangernes Familie. I Fredericia fik vi Forplejning af Røde Kors, og kørte saa videre, men pludseligt standsede vi, og kørte tilbage igen.

Næste Morgen saa vi at det var paa Lunderskov Station vi holdt. Her kom vi ud igen, og fik os vasket ved en Vandpost, og Jernbanemændene fortalte os at Sabotører have væltet et Tog mellem Vamdrup og Farris. Her fik vi al den Mælk vi kunde drikke og vi spiste Resterne af den Mad vi havde med.

Ved Middagstid blev vi dirigeret over Bramminge - Tønder - Tinglev til Faarhus, og herfra gik vi til Lejren, og ankom nøjagtig 73 Timer efter Afgangen fra Vestre Fængsel.

Frøslevlejren var trist. Frøslevpolde, som dens gamle Navn er, var før Tyskerne fik den ødelagt, en Naturskønhed med smukke Lyngbakker. Nu var den en Sandørken. Jeg hørte til de gamle (over 50 Aar) og skulde ikke arbejde. Kammeratskabet var godt, Tobaksmangelen almindelig.

Transporterne fra Tyskland begyndte at komme, først Politiet, derefter de illegale. Jeg traf Per Sørensen igen, han var ikke helt rask efter Dysenteri, stakkels Dreng.

Grev Folke Bernadotte besøgte Lejren, men oversaa Tyskerne fuldstændigt, og han udtalte at han vilde komme og hente alle. Saa kom den første Transport til Sverige. Det var Politiet, der var kommet fra Tyskland, som først kom afsted, og efter at de var rejst (ca. 1000 Mand) hengik der ca 1 Uge. Vi hørte stadig at en ny Transport skulde afsted, og endelig oprandt Dagen. Jeg var med sammen med flere af mine Venner.

Transporten til Sverige

Vi stillede op paa Paradepladsen Barakvis, og blev raabt op i alfabetisk Orden; saa skulde vi gaa frem til et Bord, hvor der sad en Tysker sammen med Stikkeren Max Pelving (forhenværende dansk Kriminalbetjent). Her skulde vi opgive Fødselsaar og Dag, hvorefter vi fik udleveret de Penge og

Værdisager, der var frataget os ved Ankomsten til Lejren.

Derpaa blev vi kørt i Rutebiler til Padborg Station, og anbragt i et Tog med Personvogne (Rejsen til Frøslev var foregaaet i Kreaturvogne). Her i Padborg fik jeg afleveret ca 20 Breve som mine Kammerater i Lejren havde givet mig med; de skulde blive her i Landet. 4 Breve, der skulde videre, tog jeg med til Sverige. Et Telegram til min Kone om Afrejsen til Sverige blev ligeledes afsendt, og jeg blev Uvenner med en Oberwachtmeister, der havde set at jeg talte med Tolderne og nogle Civile jeg kendte paa Stationen.

Efter 4 Timers Ventetid blev vi flyttet over i Rutebiler, Stationsforstanderen havde tilkaldt fra andre Byer, da han erklærede at Jernbanen var usikker.

Kl ca 19 startede vi i Rutebilerne, og den Tur gennem Sønderjylland glemmer vi der deltog i den aldrig. I hver lille Landsby vi kom igennem, var Befolkningen strømmet ud til Vejen og det var for os et rent Triumftog. Ingen der er vendt hjem med Sejrr, er blevet hyldet som vi blev det.

Vi blev trakteret med det bedste de havde, Tobak, Bolcher, Chokolade mm, ja en gammel Kone paa over 70 aar, kom med sine sidste Kaffebønner; der var til 2 Kopper Kaffe med Sukker til. Vi havde ikke Brug for det, men vi nænnede ikke at gøre hende ked af det, ved at afslaa Gaven.

I Aabenraa var det nødvendigt at standse, for Folk havde fuldstændig spærret Vejen, og de flyttede sig ikke, før de havde talt med os i Vognene. Det samme var tilfældet i Haderslev.

Her fik vi forøvrigt den første frivillige Fange, han kom ind i vores Vogn og spurgte om der var en ledig Plads. Da vi sagde ja satte han sig ned, og fulgte med paa hele Turen, paa Fyn fik vi saa Navn og Fødselsdata at vide. Han var stærkt eftersøgt for Jernbanesabotage.

Den Vagtmester vi havde, havde straks da vi kørte fra Padborg lagt sin Karabin ind under Sædet, og taget sit Lædertøj med Pistol af og smidt det samme Vej. Da vi skulde ud af Vognen første Gang paa Turen, sagde han bare: 'Gaa bare, jeg er ligeglad med hvad I Laver, bare I vil lade mig være i Fred og ikke gør mig Fortræd'. Vi blev gode Venner med ham paa Turen. Fra Korsør ringede jeg til min Kone, og aftalte at hun skulde møde mig i Frihavnen, Jernbanen opgav at det vilde tage 4 Timer at naa Frihavnen. Det tog ca 8 à 9 Timer; vi maatte ikke komme ind før, men det vidste vi ikke.

Jeg havde sat min Kone stævne ved Toldvagt 2, saa jeg var gal i Hovedet, og gik paa Eventyr; jeg vilde have Forbindelse med hende. Den første jeg traf af Bekendte var Herskind, der kom og sagde: Jeg har en Mængde Tobaksvarer til dig fra Toldinspektøren, og kan du komme til at ringe til ham, vil han gerne hilse paa dig.

Vi gik ud til Toldvisitationen, her ringede jeg til Toldvagt 2 og fik Forbindelse med min Kone, og hun ventede ved Telefonen til Herskind kom derop. Jeg fik Tobaksvarerne fra Herskind, og han hvad jeg ikke vilde have med.

Saa gik jeg igen til Telefonen og ringede Toldinspektøren op. I Samtalen med Toldinspektøren forløb jeg mig, og brugte Tiltalen Du, en Vane fra Fængselet, Toldinspektøren lo af mig; han har selv været der. Herskind kom tilbage med Cigarer, Ur, Kongemærket mm fra min Kone.

Vi sejlede til Malmø, og derfra i Tog til Ramløsa ved Helsingborg. Efter at vi havde faaet Bad kom vi i Kvarter, jeg paa Nørrehedsskolen, Stue Nr 20, og næste Dag blev jeg Stueformand og Medlem af »Sogneraadet«, (Sogneraadet er selvvalgt af Fanger og bestod af Stueformændene og 2 Mand valgt af disse). Vi sørgede for at alt var i Orden, og de 2 Mænd vi havde valgt,

Stemningen ved fangernes tilbagetransport er udtrykt i dette billede af en svensk Røde Kors bus (Frihedsmuseet).

fik deres Direktiver fra Svenskerne, og saa blev der holdt Møde hver Aften. Vi bragte det videre til Stuerne.

Den ene af dem vi havde Valgt var Oberst H E Christensen, der var min Premierløjtnant ved 1/26 Bataljon i Næstved i 1913 til 15, og han gav mig det ekstra Job at være Flagofficer; dette forrettede jeg paa den Maade, at jeg gav Ordre til at alle der opholdt sig paa Pladsen (en stor Sko-

legaard med et stort Anlæg) skulde staa Ret, naar der blev givet Flagsignal med min Fløjte, og at jeg vilde sætte Pris paa at saa mange som muligt stillede op ved Flaget. Dette bevirkede, at jeg hver Gang Flaget blev sat og strøget, havde 3 Delinger i Vinkel ved Flagmasten, og paa et Signal fra mig afsang vi den svenske Nationalsang naar Flaget gik op eller ned, altsaa 2 gange daglig.

Der var mange Svenskere der kom ud til Lejren og forærede os Tobak og Chokolade, og disse havde nogle Gange overværet at Flaget blev strøget ved Solnedgang, og fortalt dette inde i Helsingborg, og den sidste Aften vi var paa Skolen inden vi blev forlagt op i Landet, var der over 7000 Mennesker forsamlede for at se med hvilken Pietet vi behandlede et Nationalflag.

Vi var 5 Døgn paa Nørrehedsskolen, og i den Tid var vi til Lægeeftersyn og Vaccinering samt Tuberkulinprøve.

Fra Nørrehedsskolen kom vi til Smaa-

land til smaa Forlægninger, jeg kom til Strømsnæsbruk hvor vi var 68 Mand. Her i Smaaland var vi i Karantæne i 9 Dage, og her oplevede vi Kapitulationsdagen. Det var en stræng Dag at være under Kontrol, og nogle af os forsøgte, om det kunde lade sig gøre at faa en Bil, der vilde køre os ud til Kysten.

Vi gik nu i ca 1 Uge inden alt var klart til Hjemrejsen, og i den Tid mødte vi kun Venlighed fra Beboerne.

Den 16. Maj rejste vi hjem, og paanær 4 Dage havde jeg været borte i 5 Maanedre.

Foreningsmeddelelser

Generalforsamling

Toldhistorisk selskabs 3. ordinære generalforsamling blev afholdt i Direktoratet for Toldvæsenet, onsdag den 18. juni 1980 kl 16. Henved 60 medlemmer var mødt op.

Dirigenten, Kaj Elkrog, konstaterede generalforsamlingens lovlige indvarsling, og gav ordet til formanden for beretning om virksomheden 1979/80:

Toldhistorisk Selskab har nu 933 personlige medlemmer og 31 institutionsmedlemmer, mens 40 biblioteker og museer har tegnet abonnement på ZISE. Selskabets lokale kontakter ved toldkamrene samt fagbladene i etaten har en væsentlig del af æren for den pæne medlemstilgang.

Flere af punkterne i formandens beretning er løbende blevet omtalt i Zise og skal derfor ikke gentages her, dog skal følgende nævnes:

Selskabet udsender i løbet af efteråret sammen med Historisk Samfund for Ribe Amt et genoptryk af P. Eliassens bog »Kongeaalen eller Den gamle Grænse«, som udkom 1925-26. Bogen er et solidt lokalhistorisk værk; en af de mere væsentlige publikationer, der behandler toldvæsenets grænsehistorie.

Robert Svalgaard har nu hovedparten af manuskriptet til bogen om Krydstoldvæsenet færdig. Det er tanken, at den skal udgives i fællesskab med Fiskeri- og Søfartsmuseet i Esbjerg. Selskabet har tilsagn fra Låne- og Sparekassen for offentlig ansatte om et tilskud på 5.000 kr til udgivelsen.

Når bestyrelsen interesserer sig for udgiverfællesskaber, er baggrunden, at man ikke ønsker at binde for store midler i en enkelt publikation og gerne vil nå ud til en større kreds.

Manuskriptet til den toldhistoriske bibliografi, som bibliotikar Tove Wihlborg Andersen forestår udarbejdelsen af, vil formentlig foreligge i begyndelsen af efteråret 1980 og så udkomme efteråret 1981.

Udarbejdelsen af bogen om toldvæsenets og grænsegendarmeriets uniformering skrider fremad. Jens Bruhn samarbejder med arkivsekretær Jan Olsen om udarbejdelsen.

Fotoregistreringen af toldvæsenets bygninger og lokaliteter er nu tilendebragt og der foreligger et værdifuldt materiale i form af omkring 2200 negativer. Opgaven er gennemført af kontrolchef Preben Jørgensen og overtoldassistent Steen Nielsen under medvirken af selskabets lokale kontakter og andre særlige interesserede.

Selskabet har hidtil arrangeret medlemsmøder med foredrag i Århus, København og Odense og vil også gerne arrangere møder andre steder i landet, men det kræver lokalt initiativ. Desuden kan det godt være vanskeligt at skaffe foredragsholdere, da så få historikere desværre beskæftiger sig med toldhistorie.

Efter formandens beretning forelagde kassereren det reviderede regnskab som i lighed med beretningen godkendtes enstemmigt.

På valg var efter tur formanden V.E. Parving, Gunnar Jacobsen, Palle J Høgh og Arne Hægstad, samt revisorer og suppleanter. Efter at formanden havde meddelt generalforsamlingen, at han kun ville modtage valg for en periode til, genvalgte alle med akklamation.

Kontingentet blev fastsat uændret, idet formanden dog gjorde opmærksom på, at det nok vil være nødvendigt med en kontingentforhøjelse på næste generalforsamling.

Gunnar Jacobsen

Inde i bladet

Knud Jensen: Rundt omkring på Københavns havnedistrikter i mellemkrigsårene	3
Aage Asbjørn Andersen: Erindringer fra besættelsen	15
Foreningsmeddelelser	31

Medlemsmøde i Kolding

Toldhistorisk Selskab indbyder sine medlemmer og andre interesserede til møde torsdag den 6 november 1980 kl 19.30 på Kolding Distriktstoldkammer, Domhusgade 22, Kolding.

Sognepræst, cand. mag. Arne Hægstad fortæller om »Toldvæsenets brug af mål og vægt gennem tiderne«. Efter foredraget vil der være mulighed for at købe en bid brød. Pris incl kaffe 14 kr.

Tilmelding til traktementet er nødvendig og sker til toldkontrollør Kurt Pedersen, Kolding Distriktstoldkammer senest fredag den 31 oktober på tlf (05) 52 45 00.

Toldhistorisk Selskabs publikationer

Zise 1978, nr 1 - 3, 35,00 kr.

Zise 1979, nr 1 - 3, 36,00 kr.

Jens Bruhn: Den gamle grænse - set på postkort,
1978, 34,50 kr, medlemspris 23,00 kr.

Jens Bruhn: Toldboder - set på grafiske blade,
1979, 39,50 kr, medlemspris 29,50 kr.

P Eliassen: Kongeaen eller Den gamle Grænse,
1980 (1925-26), 118 kr, medlemspris 72 kr.

Publikationerne kan bestilles ved henvendelse til
Toldhistorisk Selskab, Amaliegade 44, 1256 Kø-
benhavn K.